

STÄMSPEL

Heimbygdas spelmansförbunds
jubileumsskrift 1988

Erik J Bergström

STÄMSPEL

Heimbygdas spelmansförbunds
jubileumsskrift 1988

Utgiven med bidrag från
Jämtlands Folkbank
och
Heimbygdas hembygdsförbund

Omslagets första sida: Emanuel Persson, en trogen stämmodeltagare.

*Omslagets baksida: Lapp-Nilsmedaljen. Foton i Jämtlands läns museum.
(JLM).*

FÖRORD

I det moderna samhället sköljer nya intryck och impulser över oss i strid ström. Det är kanske en nödvändig förutsättning för vårt materiella framåt-skridande.

Även inom den kulturella sektorn tillkommer många nya företeelser och smakriktningar. Så många, att man lätt grips av osäkerhet och förvirring. Den kulturella tradition, som generationer före oss byggt upp och som fått sin prägel av natur, levnadsvillkor och folkkyrka hotas nu att suddas ut till förmån för utbudet av brokiga kulturella företeelser från världens alla hörn. Om vi inte skall tappa vårt fotfäste, måste vi känna till och ha tillgång till vårt lokala kulturarv, där den folkliga musiken utgör en av huvudingredienserna. Landets olika spelmansförbund, där Heimbygda utgör en viktig länk, lägger ned ett ovärderligt arbete på denna kulturbevarande verksamhet. Den klarsyn och den oegennyttiga, som spelmansrörelsens entusiaster här i Jämtlands län genom åren visat, är värd den allra största uppskattning.

Erik Nilsson

Ordf. i Sveriges Spelmäns Riksförbund

Länets spelmansrörelse 1908–1947

Spelmansrörelsen i Jämtlands län har, liksom i landet i övrigt, anor från sekelskiftet. Växande intresse för hembygdens värden kom då också dess musik till del. Nils Andersson och Anders Zorn stod i främsta ledet för upptecknande, bevarande och framförande av våra gamla låtar, och den senare lyckades 1906 i Dalarna vad Andersson misslyckades med i Jämtland året före, nämligen att samla landskapets spelmän till en spelmanstävling. Denna fick snart efterföljare, och Jämtlands första tävling arrangerades 1908, alltså för 80 år sedan. Härjedalen följde så efter med en spelmanstävling 1909.

I Jämtland framträdde efter ett par år en trio, där var och en på sitt sätt värnade om folkmusiken, nämligen Karl Tirén, Wilhelm Peterson-Berger och Eric Festin. Festin blev länsantikvarie och den som under trettio år kom att organisera tävlingar och stämmor, allt under Jämtslöjds, senare Föreningen Hembygdas, hägn. Den sista sammankomst som rubricerades tävling ägde rum 1915, därefter kallades spelmännens uppslutning för stämma. År 1924 instiftade också Festin den spelmansmedalj som ännu delas ut till deltagare vid länets spelmansstämma.

Deltagare i den första spelmanstävlingen i Östersund 1908. Saknas gör bl.a. Per Danielsson, Johan Munter och Bengt Bixo. Foto i JLM.

Festin och Heimbygda svarade fortsättningsvis för stämmor som ofta hölls i samband med andra arrangemang, ungdomens dag, släktgårdsfest, dräktparad m.m.

År 1943 samlades spelmännen i Offerdal för hyllande av Lapp-Nils minne. Eric Festin, vem annars, hade väckt tanken på en minnessten över denne jämtske storspelman, som funnit sin sista vila i Offerdal. Under högtidliga former avtäcktes den sten som formgivits av Olof Ahlberg. Denna stämma blev också Festins sista, han avled 1945 och spelmännen sökte sig egna vägar. Fortfarande i Heimbygdas regi, men nu under dess nye chef, Lennart Björkqvist, hölls den 5 oktober 1947 en spelmansstämma på Hov i Östersund, och i samband därmed valdes en interimstyrelse för ett blivande spelmansförbund i Jämtlands län. Idegivare var Göran Olsson-Föllinger, sedan länge en profil inom svenskt musikliv och redan 1908 deltagare i länets första spelmanstävling. Vid stämman utdelades medaljer till många spelmän, guld fick bl.a. Lennart Olsson, Alfred Rönnqvist och den i våra dagar firade violinisten Karl-Ove Mannberg, som alltså redan meriterat sig som "veteran" inom spelmansrörelsen. Algot Wallenstedt, ännu i hög grad aktiv spelman tillhörde de som fick emottaga Heimbygdas spelmansband.

Heimbygdas spelmansförbund, 1948–1988

Midsommarafton 1948 hölls på Jamtli den sista spelmansstämma till vilken Föreningen Heimbygda stod som inbjudare. Det interimistiskt bildade spelmansförbundet konstituerade sig genom följande styrelse:

Lapp-Nilsstenen i Offerdal avtäckts 1943. Fr.v. Karl Tirén, Eric Festin och prost C A Åkerstedt. Foto i JLM.

Lennart Björkqvist ordf., Göran Olsson-Föllinger vice ordf., Per Karlsson sek., Karl Myren kassör, Bengt Bixo ledamot. Suppleanter: Gunnar Westling, Jonas Andersson och Robert Åström. Revisorer E P Sahlin och Elof Brännlund, med ersättare E M Näslund och John Olsson. Till hedersledamöter valdes veteranerna Måns Olsson, Mattmar, Erik Arnsten, Alsen, Nils Olsson, Valne och Jöns Olsson, Oviken. Efter mötet följde spelmansmusik i Gillesalen, där den talrika publiken bestods vackert och värdefull folkmusik från skilda delar av länet. Ca 35 spelmän deltog i denna stämma.

Spelmansförbundet sags ursprungligen som en dotterorganisation till hembygdsförbundet Heimbygda. Detta var också anledning till att landsantikvarien skulle vara självskriven ordförande i spelmansförbundet. Denna koppling förelag ända till 1975, då nya stadgar slet banden med Heimbygda. Endast namnet anknyter nu till den gamla moderorganisationen. Namnet ja: vid det konstituerande mötet förelag två namnförslag, dels stadgekommitténs Heimbygdas spelmansförbund, dels mötets Jämtland och Härjedalens spelmansförbund. Det förstnämnda segrade vid omröstningen med siffrorna 16 mot 12.

Fritjof Mesch spelar upp 1948. Det nybildade spelmansförbundets initiativtagare Göran Olsson-Föllinger vid bordet till vänster. Foto i JLM.

Det nybildade spelmansförbundet inledde från början ett intimt samarbete med länets hembygdsföreningar, vilka organiserats under Föreningen Heimbygda. Följande år, alltså 1949, ingick från Ragunda hembygdsförening en inbjudan att spelmansförbundet skulle få halla sin stämma i Hammarstrand i samband med en hembygdsfest. Detta antogs med villkor att spelmännen skulle få fria resor och fritt vivre, samt att förbundet skulle erhålla ett arvode om 400:-. Då skulle spelmännen också medverka vid dansen under kvällen. Som synes skapades från start en tradition som i stort sett ännu består. Från att tidigare ha varit en angelägenhet för Östersund och Jamtli, blev alltså spelmansstämmorna i fortsättningen evenemang som omspände hela länet. De urgamla landskapsbegreppen Jämtland och Härjedalen har av denna anledning också blivit inaktuella, i synnerhet efter den senaste kommunreformen, då en bit av Ängermanland också införlivades med Jämtlands län. Dit hade ju sedan länge Ytterhogdals och Ängersjö socknar i Hälsingland räknats. Med undantag för åren 1950 och 1952 har Heimbygdas spelmansförbunds stämma årligen arrangerats, och den har vandrat runt i alla delar av länet. Snart sagt alla hembygdsföreningar som sett sig ha möjlighet att ataga sig värdskapet, har väl vid det här laget också fått denna chans.

Krönika 1949–1988

Heimbygdas spelmansförbunds första egna stämma hölls följaktligen i Hammarstrand 1949, och datum var 9-10 juli. Landsantikvarie Björkqvist och Per Karlsson ledde stämman, som arrangerades i samband med en spinttävlan. Vid årsmötet befanns att 32 personer hade anslutit sig som medlemmar i den nya organisationen. Medlemsavgiften hade bestämts till 15:-, men då gällde detta ständigt medlemsskap. Förhållandet skulle leda till mångåriga och svåra dispyter med det ett år äldre Sveriges Spelmäns Riksförbund, vilket krävde två kronor per medlem och år. Först 1975 ändrades Heimbygdas spelmansförbunds avgiftssystem till arlig avgift.

Planering och framförhållning var i den första tiden ej så välutvecklad, vilket bl.a. var orsak till inställda stämmor 1950 och 1952. Den 3 maj 1950 hölls styrelsemöte, varvid sades att om Bergs hembygdsförening ville ställa sig som inbjudare till sommarens stämma, skulle denna hållas där i augusti.

Inte underligt om det blev bakslag! Vid möte i september konstaterades att Berg ej hade kunnat åtaga sig arrangemanget. I stället föreslogs nu Sveg som plats för nästkommande sommars stämma, vilket också realiserades.

1951 De jämtska spelmännen samlades lördag 7 juli kl 11.30 vid Länsmuscet för avresa med buss till Sveg. Under årsmötet hölls parentation över hedersledamöterna Erik Arnsten och Nils Olsson, vilka avlidit under året. Vid stämman deltog ca 40 spelmän.

För 1952 planerades en Riksspelmansstämma i Östersund, men den blev uppskjuten till följande år, bl.a. av för kort planeringstid.

Under många år spelade klarinettisten Erik Nilsson in länets spelmansstämma. Här, i Mörsil 1955, spelar han tillsammans med Andreas Nilsson. Foto i JLM.

År 1953 kom man alltså igen, denna vår präglades av förberedelser för den stora begivenheten. Riksspelmansstämman arrangerades dagarna 25-26 juli. Sammanlagt 31 Zornmärken delades ut, därav 19 till länets spelmän. Arrangemanget betecknades som lyckat och gav ett överskott på ca 800:-.

1954. Stämman hölls i Föllinge, vars nya hembygdsgård invigdes. Vid årsmötet invaldes i styrelsen en person som under ett par decennier kom att förknippas med Heimbygdas spelmansförbund. Ragnar Bohman var namnet på den nye, som valdes till sekreterare. Året därpå avled en av förbundets förgrundsfigurer och dess förste kassör, fiolbyggaren Karl Myrén. Under ett par år verkade nu Robert Åström som kassör, innan en annan portalfigur trädde in på scenen, Ola Henriksson. Ola verkade som kassör bortåt tjugo år och åtog sig därefter posten som ordförande. Parhästarna Bohman och Henriksson har i hög grad satt sin prägel på Heimbygdas spelmansförbund, vilket är naturligt med tanke på deras långa och verksamma mandat.

Från 1955 noterar man också att diplomaten gjorde entré, det som därefter årligen utdelas till stämmodeltagarna.

1956. En medlemskampanj, igångsatt av Ragnar Bohman, gav till resultat 500 anslutna medlemmar, varav ca 200 aktiva. Man startade då också den notutgivning som ännu fortgår och nu uppgår till över 250 nummer.

1958. Förbundet firade 10-årsjubileum och samtidigt minnet av den första spelmanstävlingen 1908. Det hela celebrerades genom att Lapp-Nilsmedaljen för första gången utdelades. Mera därom på annan plats.

1959. Vid stämman i Oviken hyllades Anders Heljeback och Bengt Bixo för sina insatser för länets folkmusik.

1960. Spelmännens Dag firades på Jamtli den 2 augusti.

1963 Stämman förlades till Kvitsle. Mattmar, som en hyllning till Erik Nilsson, bygdens store spelman.

1966. Spelmännen fick detta år medverka i Musikfestivalens stora final.

1969. Stuguborna hyllade sina veteraner Helmer Bäckman och Fridolf Andersson genom att arrangera årets stämma.

1970. Lapp-Nilsjubileum i Offerdal, med anledning av 100-årsminnet av spelmännens död. En folkmusikkampanj inledde, veckan före var fylld av folkmusik som framfördes på olika platser.

1972. En bussresa företogs till Levanger. Två bussar med ca 90 personer deltog i utflykten som betydde mycket spel, både i Norge och under hemfärden. Sjukhus och ålderdomshem besöktes bl.a.

1973. Förbundets 25-åriga tillvaro firades, bl.a. genom medverkan i Musikveckan.

1975. Antogs nya stadgar som bl.a. gav möjlighet att välja annan ordförande än landsantikvarien. Beslöts också om årlig medlemsavgift.

1977. Den ändrade medlemsavgiften halverade medlemsantalet från 720 till 356. Den första siffran innefattade emellertid även ett stort antal stödmedlemmar. Stämman, som hölls i Berg, spelades in av TV. Ett allmogebroilopp ingick som ett uppmärksammat inslag.

1981. Västjämtlands Folkmusikförening stod som värd för Ungdomsstämman, ett rikstäckande arrangemang.

1982. En spelmanstävling efter gammalt mönster hölls på Jamtli, efter förslag av ordf. Jan Raihle. Lyckat arrangemang.

1983. Folkmusikrummet på Läns museet invigdes. Det kallas "Vis- och spelstuga". Redan 1956 hade man uttryckt önskemål om ett liknande rum. Heimbygdas spelmansförbund stod som värd för SSR:s årliga förbundsmöte.

1985. En ungdomsträff organiserades av Ove Magnusson, och blev mycket lyckad. Liknande träffar hade tidigare hållits, men legat nere under flera år.

1986. Östersund fyllde 200 år, och stämman förlades efter önskemål från stadens kulturnämnd till Jamtli. "Fioldoktorn" Sören Ekebjörns hade uppskattad mottagning under stämman, som eljest förstördes av ruskväder.

1987. Förbundet skaffade sig för första gången en egen lokal till förråd och arkiv. Synnerligen välbehövligt, eftersom enbart notsamlingen nu kräver 60 hyllmeter.

SSR fyllde 40 år och uppvaktades av landskapsförbunden med ett spelmantäcke som sytts i länet efter förebilder i vårt läns museum.

1988. Heimbygdas spelmansförbund höll i mars i samarbete med Gregorie-marknaden sin första vinterstämma.

Plock ur protokollen

1948. Ordf. och sekr. fick i uppdrag att från landstinget söka ett bidrag om 1.000:- för stödjande av förbundets verksamhet.

1949. E P Sahlin framställde en fråga som väckte livlig debatt. Nämligen om man företrädesvis skulle spela äldre folkmusik eller om vilken folkmusik som helst finge spelas, alltså även från andra landskap. Mötet uttalade sig för att musiken ej enbart skulle tagas från det egna landskapet, men att i första hand de egna låtarna skulle läras och framföras. Förbundet uttalade också som önskemål att spelmännen skulle vara iförda sina socknars folkdräkter.

En "signalmelodi" antogs. Inga skilda meningar förelåg, alla röstade på Jämtlands brudmarsch i D-dur.

1951. Beslöts på förslag av Daniel Bixo att spelmännen i var sin hemtrakt skulle gå samman och öva allmogemusik i olika stämmor. Detta understöddes av rektor Göran Olsson-Föllinger som även påminde spelmännen att intressera yngre förmågor att spela allmogelåtar i stället för den s.k. jazzen.

Beslut fattades enhälligt. Det beslöts också att protestera hos Radiotjänst mot den överdrivna reklam som kommer den moderna musiken till del. (En alltid lika aktuell fråga m.a.o!). Beslöts också att Heimbygdas spelmansförbunds medlemmar icke skulle delta i andra stämmor än dem som anordnas av eller i samarbete med Heimbygdas spelmansförbund (!).

1953. Beslöts att 10 % av nettot vid stämmorna skall tillfalla förbundet. (Den na andel höjdes senare till 20 %).

1955. Beslöts om inköp av 20 ex. av Svenska Låtar från Björck & Börjesson för 18:- styck. Detta för att ge spelmännen möjlighet att skaffa verket.

1956. Ihållande regn vid stämman på Jamtli. (Ett inte ovanligt fenomen vid våra stämmor, i synnerhet på Jamtli?).

1963. Antogs ett uttalande mot onykterhet under stämmorna. På förekomsten anledning, så att säga.

1968. Märta Ramsten från Svenskt Visarkiv reste i länet och åtföljdes av representanter från spelmansförbundet.

1971. Medelpads spelmansförbund fyllde 40 år och uppvaktades med en notsamling och ett konstverk av Ola Henriksson.

1974. Alfred Rönnqvist ville befrias från uppdrag som styrelseledamot och spelledare. Bifölls det förra, men ej det senare. (Alfred verkar ännu som spelledare!).

1976. En medlem erinrade om 100-årsminnet av Mikael Rapps död. Även andra än Lapp-Nils bör hedras, ansåg han.

1983. Fyra hedersledamöter utsågs i förbundet: Ragnar Bohman, Ola Henriksson, Lennart Olsson och Alfred Rönnqvist.

Heimbygdas spelmansförbunds 10-årsjubileum på Jamtli 1958. Spelmansdynastierna Bixo och Brännlund i främre träffen, Ola Henriksson i mitten. Bakom denne Ruth Johansson. Foto i JLM.

Efterskrift

Vid en återblick på Heimbygdas spelmansförbunds tillvaro, tonas bilden fram av en livskraftig, aktiv och samhällstillvänd 40-åring, utan krämpor eller problem. Det är endast delvis sant. Ett spelmansförbund i en region av Jämtlands läns karaktär utsätts helt visst för påfrestningar. Inte minst p.g.a. det väldiga geografiska omfånget, olika traktors intressesfärer samt medlemsstockens skiftande sammansättning. Därför har det inte alltid varit lugnt i leden, olika fraktioner har ibland kolliderat, och även ganska ordentligt. Intresset och ambitionerna att verka för folkmusikens bästa har emellertid varit gemensamt, det är formerna och medlen som kan ha föranlett meningsutbyte.

Folkmusiken fick under 1970-talet uppleva en renässans, efter att i årtionden ha levt i skymundan. Unga, frejdiga musikanter bidrog till att popularisera den och ge den en spark framåt. Publik strömmade till de stora spelmansstämmorna i en tidigare icke skådad omfattning, och massmedia rycktes med i intresset. Dess kurva har nu planat ut, men det betyder inte att folkmusiken åter håller på att falla i glömska. Spelmansrörelsen och dess musik står numera på en så stadig grund, att den kommer att överleva alla tänkbara trender och riktningar.

Heimbygdas spelmansförbund har under många år haft ett stabilt medlemsantal som har pendlat kring 500-strecket. Vi är därmed det femte största förbundet i landet.

Någon anledning till oro finns det emellertid inför fortsättningen. Folkmusikens organisationer har hittills drivits helt på ideell basis, något samhällsorgan har aldrig haft på sitt ansvar att bevara eller framföra folkmusik. I vårt moderna samhälle blir det dock allt svårare att rekrytera ideella krafter, kraven blir också större på utåtriktad verksamhet och på service i olika former. Då en ny musikorganisation från nyåret 1988 antogs, som gav varje landsting ett övergripande ansvar för resp. läns musikliv, var vår förhoppning att även folkmusiken i någon form skulle få del av Länsmusikens resurser. I skrivande stund har denna förhoppning ej gått i uppfyllelse, men hoppet sägs ju vara det sista som lämnar människan!

Ragnar Bohman på Jamtli 1958. Foto i JLM.

Spelmansstämmor

- 1949 Hammarstrand
- 1951 Sveg
- 1953 Östersund = Riksspelmansstämma
- 1954 Föllinge
- 1955 Mörsil
- 1956 Östersund
- 1957 Strömsund
- 1958 Östersund
- 1959 Oviken
- 1960 Bräcke
- 1961 Sveg
- 1962 Hammarstrand
- 1963 Kvitsle, Mattmar
- 1964 Klövsjö
- 1965 Åre
- 1966 Östersund

Det ska böjas i tid... Edmund Leijon instruerar en blivande spelman. Spelmännens dag på Jamtli 1960.

- 1967 Hammerdal
- 1968 Hallen
- 1969 Stugun
- 1970 Offerdal
- 1971 Hede
- 1972 Fors
- 1973 Östersund
- 1974 Mörsil
- 1975 Häggenås
- 1976 Klövsjö
- 1977 Hoverberg
- 1978 Hammarstrand
- 1979 Åre
- 1980 Strömsund
- 1981 Ytterhogdal
- 1982 Oviken
- 1983 Gäddede
- 1984 Mattmar
- 1985 Hede
- 1986 Östersund
- 1987 Föllinge
- 1988 Kälarne

Stämman i Klövsjö 1976. Alfred Rönnqvist försöker få ordning på spelmännen, Nils-Axel Didriksson smyger omkring med kameran.

Lapp-Nilsmedaljen

Frågan om ett utmärkelsetecken i form av en Lapp-Nilsmedalj väcktes av förbundets kassör Karl Myren vid ett styrelsemöte 1953. Vid årsmötet 1954 fattades formellt beslut om medaljens instiftande. Den ritades av Ola Henriksen, och bygger på det motiv som Olof Ahlberg återgivit på minnesstenen över Lapp-Nils, och som är placerad på Offerdals kyrkogård. Medaljen utdelades första gången vid förbundets 10-årsjubileum 1958, samt till minne av länets första spelmanstävling 1908. Bland de medaljerade fanns också flera som var med redan 1908.

Lapp-Nilsmedaljen är det högsta utmärkelsetecken som utdelas av Heimbygdas spelmansförbund. För att medaljen skall utdelas skall följande fordringar vara uppfyllda:

”Genom spel eller annan prestation på ett utomordentligt sätt bidragit till spridande och bevarande av den jämtska och härjedalska folkmusiken”.

Regler för bedömningen:

Med ”spel” menas i detta fall ej enbart spelskicklighet. Vederbörande skall i sitt spel helst även ha tillägnat sig den för Jämtland säregna s.k. Lapp-Nilsstilen. Ha verksamt bidragit till spridande av låtspel genom att föra traditionen vidare inom sin släkt eller i den bygd han eller hon är verksam. Han skall helst även framträtt vid stämmor anordnade av Heimbygdas spelmansförbund.

Vid ”annan prestation” skall insatsen vara av sådan art, att den framstår som utomordentligt anmärkningsvärd. Arbetet skall ha bedrivits under en följd av år och i hög grad varit till fromma för folkmusiken i Jämtland eller Härjedalen. Hit hänföres upptecknings- och räddningsarbetet av våra låtar. Östersund i juni 1958.

Heimbygdas spelmansförbund

Lennart Björkqvist
ordf.

Ragnar Bohman
sekr.

Göran Olsson-Föllinger
vice ordf.

Medaljen har utdelats till följande personer:

1958: Bengt Bixo, Arvid Brännlund, Göran Olsson-Föllinger, Anders Heljeback, Erik Nilsson, Mattmar, Erik M Näslund, Anders Moberg, Olof Olsson.

1962: Walfrid Zeidlitz

1966: Lennart Björkqvist

1970: Ragnar Bohman

1971: Fridolf Andersson, Helmer Bäckman, Ante Falk, Olle Falk, Fritjof Mesch, Erik Nilsson, Ås, Gunnar Westling.

1973: Leon Andersson, Karl-Johan Brännlund, Ola Henriksson

1976: Jonas Jonsson, Alfred Rönnqvist

1978: Lennart Olsson

1979: Ruth Johansson, Ola Jonasson

1980: Karl Eriksson

1982: John-Erik Mattsson, Sven Rydh

SSR:s ungdomsstämma i Undersåker 1981. Bland de äldre ses Yngve Göransson, Jonas Jonasson och Edvard Larsson = Skogsby-Lasse. Foto: Fredrik Fryklund.

Några av de 40 årens styrelseledamöter

Ordförande

1948-1967 Lennart Björkqvist
1967-1971 Göran Rosander
1971-1975 Sten Rentzhog
1975-1978 Ola Henriksson
1978-1979 Göran Ohlsson
1979-1980 Vakant
1980- Jan Raihle

Vice ordförande

1948-1964 Göran Olsson-Föllinger
1964-1974 Alfred Rönnqvist
1974-1976 Lennart Olsson
1976-1979 Gun Rickardsson
1979-1980 Vakant
1980- Lars-Håkan Eriksson

Sekreterare

1948-1951 Per Karlsson
1951-1954 Robert Åström
1954-1973 Ragnar Bohman
1973-1976 Arild Starkman
1976-1978 Göran Ohlsson
1978-1984 Kerstin Blomberg
1984- Erik J Bergström

Kassör

1948-1954 Karl Myren
1954-1957 Robert Åström
1957-1975 Ola Henriksson
1975-1981 Inger Runsten
1981-1982 Vakant
1982- Bror Olsson

Jubileumsårets styrelse består i övrigt av ledamoten Henrik Barchaeus och suppleanterna Ove Magnusson, Tommy Hemmingsson och Rickard Näslin. Mångåriga revisorer har varit Olle Sefastsson och Ando Thomasson.

